

Petrićevo razumijevanje astrologije u Deset dijaloga o povijesti

---

Skuhala Karasman, Ivana

Source / Izvornik: **Cris : Časopis Povijesnog društva Križevci, 2011, XIII, 51 - 56**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:261:027196>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute of Philosophy](#)

Petrićevo razumijevanje astrologije u *Deset dijaloga o povijesti**

IVANA SKUHALA KARASMAN

Institut za filozofiju
Ulica grada Vukovara 54
HR-10000 Zagreb
ivana_skuhala@net.hr

Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno/Received: 9. 12. 2011.
Prihvaćeno/Accepted: 21. 12. 2011.

»Ali, govore da je filozofsko zvanje plemenitije od svih drugih, jer se u njemu dolazi do spoznaje Boga, viših duhova, nebesa i vascijelog svijeta.«

Frane Petrić, *Deset dijaloga o povijesti*, p. 217.

U svojem djelu Deset dijaloga o povijesti, koje je objavljeno 1560. godine, Petrić je obradio i neke astrološke teme. U trećem dijalogu, onom koji je naslovio »Il Contarino, overo che, sia l'istoria« (»Contarino ili što je povijest«), tako je iznio poznatu tezu da je pomoću astrologije bila predviđena propast svijeta, prvo poplavom, a zatim požarom. Naime, prema astrološkoj tradiciji, Bog je Adamu prenio tajne astrologije te je on promatrajući nebo predvidio da će Zemlja biti uništena vodom i vatrom. Adam ili njegovi potomci Šet i Enoš to su proročanstvo uklesali na dva stupa, od kojih je jedan bio od opeke, a drugi od kamena, odnosno, kako tvrdi Petrić, od kovine i od opeke. Na temelju toga Petrić je zaključio da se prva povijest svijeta odnosila na buduće, a ne na prošlo. Uz to, Petrić je smatrao da nebesko djeluje na zemaljsko, i to svojim kretanjem, svjetlošću, toplinom te uplivom. Tako svim promjenama koje se događaju na zemaljskom području, poput, primjerice, ratova ili poplava, svojim tajnim sredstvima upravljaju nebesa. Naposljetku, u Deset dijaloga o povijesti Petrić je tematizirao i veliku godinu koja traje 36 000 godina, a koja završava apokalipsom.

Ključne riječi: Frane Petrić, *Deset dijaloga o povijesti*, astrologija

1. Uvod

Frane Petrić (Franciscus Patricius / Patritius, 1529-1597), jedan od najznamenitijih hrvatskih filozofa, svoje djelo *Deset dijaloga o povijesti* obja-

vio je u Veneciji 1560. godine.¹ Da bih omogućila što bolje i potpunije razumijevanje toga Petrićeva

* Ovim člankom prošireno je i doručeno izlaganje koje sam pročitala na međunarodnom simpoziju »Od Petrića do Boškovića: Mijene u filozofiji prirode« na 20. *Danima Frane Petrića*. Simpozij je u organizaciji Hrvatskog filozofskog društva održan u Cresu od 21. do 24. rujna 2011. godine. Ovom prilikom naglašavam da su izlaganje i članak rezultat rada na projektu pod nazivom »Temeljni problemi renesansnog novoplatonizma i hrvatski renesansni filozofi« kojem je, u Institutu za filozofiju, voditeljica dr. sc. Erna Banić-Pajnić.

1 Francesco Patritio, *Della historia diece dialoghi* (In Venetia: Appresso Andrea Arrivabene, 1560). Za potrebe ovog članka koristit ću se hrvatskim izdanjem Petrićevih *Deset dijaloga o povijesti*, dakle izdanjem u kojem je otisnut pretisak talijanskog izvornika iz 1560. godine i njegov hrvatski prijevod: Francesco Patritio / Frane Petrić, »Della historia diece dialoghi« / »Deset dijaloga o povijesti« (In Venetia: Appresso Andrea Arrivabene / U Veneciji kod Andreje Arrivabene, 1560), preveo Krešimir Čvrljak, u: Frane Petrić, *Deset dijaloga o povijesti* (Pula: Čakavski sabor, Istarska naklada / Rijeka: Otokar Keršovani, Liburnija, Edit, 1980), pp. 28-293.

djela, poslužit ću se s nekoliko rečenica koje je, u uvodnoj studiji uz hrvatsko izdanje *Deset dijaloga o povijesti*, zapisao Franjo Zenko: »Neposredni poticaj Petriću u pisanju *Dijaloga* valja potražiti u diskusijama o povijesti i historiografiji u 16. stoljeću u Italiji. Temu svojih diskusija teoretičari historiografije, među njima i Petrić, nasljeđuju od starih grčkih i rimskih pisaca koje čitaju humanističkim žarom i profanom radoznalošću karakterističnom za renesansnog intelektualca.«² Dakako, osim kod Petrića, zanimanje za povijest i njezinu problematiku pronalazimo i kod drugih renesansnih mislilaca. Tako je, primjerice, filozof, pravnik, ekonomist i povjesničar Jean Bodin (1529/30-1596) objavio 1566. godine djelo pod naslovom *Methodus ad facilem historiarum cognitionem* (*Metoda za lakše spoznavanje povijesti*). Osim toga, a o čemu nas također izvještava Zenko, u renesansi se povijest »promatra kao vlastito čovjekovo djelo, kojim on sebe ozbiljuje i iskušava svijet, koji tako postaje slobodnim prostorom za očitovanja svekolike ljudske prakse kojom vladaju čovjekovi ciljevi, čudi, nagoni, strasti, plemenita nastojanja i opaćine.«³

U ovom ću radu obraditi astrološke teme o kojima je Petrić promišljao u svojem djelu *Deset dijaloga o povijesti*. Njegovo tematiziranje astrologije u vezi s poviješću ima dva aspekta: prvi aspekt je povijest astrologije odnosno pokušaj rasvjetljenja izvora i porijekla astroloških znanja, a drugi aspekt je onaj koji se odnosi na primjenu astrologije u sagledavanju cikličkih i eshatoloških koncepcija povijesti.

2. Pitanje porijekla astrologije

Najranija povijest astrologije, njezin nastanak i početni razvoj ostaju nepoznati i prepušteni mitским konstrukcijama o božanskim izvorima i porijeklu astrologije. Jedna od teza o božanskom porijeklu astrologije jest i ta da je Adam tajne astrologije primio od samoga Boga te da je promatrajući nebo predvidio da će Zemlja biti prvo uništena vo-

dom, a potom vatrom. Adam ili Adamovi potomci Šet⁴ i Enoš,⁵ to su proročanstvo uklesali na dva stupa, od kojih je jedan bio od opeke, a drugi od kamena. Iz djela *Sudbonosno nebo* Bersona Bobricka tako doznajemo da se »prema Josipu Flaviju, židovskom povjesničaru i gotovo Kristovom suvremeniku, drugi stup još mogao vidjeti u Siriji 63. g. n. e.«⁶ Kao što je uočljivo iz navoda, Bobrick je, pozivajući se na židovskog povjesničara i vojskovođu Flavija (37-100), naveo Siriju kao zemlju u kojoj se mogao vidjeti drugi stup, premda je Flavije u svojem djelu *Židovske starine* pisao o zemlji Siridi za koju se točno ne zna na što se odnosi. U spomenutom djelu Flavije je zapisao i to da su Šetovi potomci izumili mudrosti koja se odnosi na nebeska tijela i red među njima. Da su Šet i njegovi potomci svoja znanja upisali na dva stupa, od kojih je jedan bio od opeke, a drugi od kamena, kako se ta znanja ne bi izgubila prorokovanim uništenjima Zemlje vodom i vatrom, svjedoče nam ove Flavijeve rečenice: »Pošto je [Šet] odgojen i dosegao prikladnu dob u kojoj može prosuditi što je dobro, njegovaše vrlinu te sam postavši dobrim, ostavi za sobom potomke koji su oponašali njegove [vrline]. Ovi, kako su svi postali dobrima, nastavali su istu zemlju obitavajući u sreći bez svađe ili nesreće koja bi ih zapala sve do svoje smrti; oni su također izumili posebnu znanost o nebeskim tijelima i njihovim uređenjima. Čak štoviše, kako ne bi ljudima promakla ta njihova otkrivena znanost ili da ne propadne prije nego što postane poznata, budući da je Adam prorekao da će sve biti razoreno prvo snagom vatre, a zatim silom i mnoštvom vode, podigli su dva stupa, jedan od cigala, drugi od kamenja pa su na ona zapisali ta otkrića tako da ako onaj cigleni bude uništen u poplavi, preostat će onaj kameni kako bi naučio ljude onome što je zapisano i objasnio im da su sagradili također i cigleni [stup]. Ovaj [kameni] je još uvijek u zemlji Siridi.«⁷ Kao što je zapisano u

2 Franjo Zenko, »Frane Petrić«, u: Frane Petrić, *Deset dijaloga o povijesti*, pp. 7-27, na p. 18.

3 Zenko, »Frane Petrić«, p. 20.

4 Da je Šet bio treći sin Adama i Eve vidi u: Post. 4,25; Post. 5,3-4.

5 Da je Enoš bio Šetov sin, a Adamov unuk vidi u: Post. 4,26; Post. 5,6-7.

6 Benson Bobrick, *Sudbonosno nebo* (Zagreb: Naklada Ljevak, 2007), p. 5.

7 Josephus, *Jewish Antiquities*, with an english translati-

»Knjizi postanka«, pod uništenjem vodom podrazumijeva se veliki potop koji su preživjeli Noa i njegovi sinovi,⁸ a pod uništenjem vatrom uništenje Sodome i Gomore.⁹

Pitanjem porijekla astrologije bavili su se i neki drugi hrvatski filozofi poput, primjerice, Jurja Dubrovčanina (Georgius Raguseus / Raguseius, druga polovica 16. stoljeća-1622), koji je u svojem djelu *Epistolae mathematicae seu de divinatione* (*Matematička pisma ili protiv divinacije*), objavljenom u Parizu 1623. godine, tematizirao ovo pitanje. On odbacuje mogućnost da astrologija svoje utemeljenje ima u *Bibliji* te tvrdi da nikada nije »našao u svetim spisima da su se Mojsije ili Abraham bavili divinacijskom astrologijom.«¹⁰ U

on by H. St. J. Thackeray, Books I. (London, Cambridge (Mass.): The Loeb Classical Library, 1961), p. 32: »τραφεις [Σῆθος] γὰρ οὗτος καὶ παρελθὼν εἰς ἡλικίαν ἤδη [τὰ] καλὰ κρίνειν δυναμένην [ἀρετὴν ἐπετήδευσε] καὶ γενόμενος αὐτὸς ἄριστος μιμητὰς τῶν αὐτῶν τοὺς ἀπογόνους κατέλιπεν. οἱ δὲ πάντες ἀγαθοὶ φύντες γῆν τε τὴν αὐτὴν ἀστασίαστοι κατώκησαν εὐδαιμονήσαντες μηδενὸς αὐτοῖς ἄχρι καὶ τελευτῆς δυσκόλου προσπεσόντος, σοφίαν τε τὴν περὶ τὰ οὐράνια καὶ τὴν τούτων διακόσμησιν ἐπενόησαν. ὑπὲρ δὲ τοῦ μὴ διαφυγεῖν τοὺς ἀνθρώπους τὰ ἠρρημένα μὴδὲ πρὶν εἰς γνῶσιν ἔλθειν φθαρήναι, προειρηκότος ἀφανισμὸν Ἀδάμου τῶν ὅλων ἔσεσθαι τὸν μὲν κατ' ἰσχὺν πυρὸς τὸν ἕτερον δὲ κατὰ βίαν καὶ πλῆθος ὕδατος, στήλας δύο ποιησάμενοι τὴν μὲν ἐκ πλίνθου τὴν ἑτέραν δὲ ἐκ λίθων ἀμφοτέραις ἐνέγραψαν τὰ εὐρημένα, ἵνα καὶ τῆς πλινθίνης ἀφανισθεῖσης ὑπὸ τῆς ἐπομβρίας ἢ λιθίνης μείνασα παράσχη μαθεῖν τοῖς ἀνθρώποις τὰ ἐγγεγραμμένα δηλοῦσα καὶ πλινθίνην ὑπ' αὐτῶν ἀνατεθῆναι. μένει δ' ἄχρι δεῦρο κατὰ γῆν τὴν Σερίδα <...>«.

8 Post. 6,17-19: »Ja ću, evo, pustiti potop – vode na zemlju – da izgine svako biće pod nebom, sve u čemu ima dah života: sve na zemlji mora poginuti. A s tobom ću učiniti savez; ti ćeš ući u korablju – ti i s tobom tvoji sinovi, tvoja žena i žene tvojih sinova.«, u: *Jeruzalemska Biblija*, Stari i Novi Zavjet s uvodima i bilješkama »La Bible de Jérusalem«, uredili: Adalbert Rebić, Jerko Fućak, Bonaventura Duda (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2007).

9 Post. 19,23-26: »Kako je sunce na zemlju izlazilo i Lot ulazio u Soar, Jahve zapljušti s neba na Sodomu i Gomoru sumpornim ognjem i uništi one gradove i svu onu ravnicu, sve žitelje gradske i sve raslinstvo na zemlji.«, u: *Jeruzalemska Biblija*.

10 Georgius Raguseus, *Epistolae mathematicae seu de divinatione* (Parisiis: Sumptibus Nicolai Buon, 1623), pp. 41-42: »Ego istis libentissime assentirem si quam Divinae scripturae auctoritatem afferrent: nullam autem afferunt, nec uspiam ego in sacris literis reperi Mosem aut Abrahamum divinatrici Astrologiae operam dedisse.«

svojem djelu Dubrovčanin zaključuje: »Egipćani su se doista naučili o astrologiji od Abrahama, kao što prenose oni koji vole starine, ali svakako ne o onoj koja se bavi odlukama zvijezda već onu [koja se bavi] putanjama zvijezda i različitim kretanjima, koja se istinitije naziva astronomija. Nju su Šetovi sinovi, stremeći vrlinama, prvo otkrili, a ne onu koja poučava bilježiti rodne zvijezde ili kako složiti natalni horoskop.«¹¹ Za razliku od Dubrovčanina, Christopher Heydon (1561-1623), engleski vojnik i član Parlamenta, zastupao je tezu o adamovskom porijeklu astrologije. O tom Heydonovu stajalištu izvijestio nas je Nicholas Popper: »Pobožan protestantski vojnik sir Christopher Heydon odgovara u svom *A Defence of Iudiciall Astrology* (*Obrana judicijalne astrologije*) iz 1603. neumorno insistirajući na adamovskom izvoru astrologije. Priznaje da je kaldejska pokvarenost proizvela heretičko i idololatrijsko umijeće poput augurija, no insistira na tome da je istinska astrologija, koja polazi od prirodnog uzroka prema prirodnom učinku, neposredan dar od boga Adamu te se od tada prenosi u neprekinutom lancu. U ilustraciji, koju je uključio na kraju svoje rasprave 'Cronological Indeks of Astronomers from Adam' ('Kronološki indeks astronoma od Adama') koji počinje genealogijom od Adama do Josipa te se proteže do Tycha Brahea i drugih suvremenika.«¹²

Pitanje porijekla astrologije Petrić je obradio u trećem dijalogu svog djela *Deset dijaloga o povijesti*, dakle onom kojega je naslovio »Il Contarino, overo che, sia l'istoria« (»Contarino ili što je povijest«). Kao što je istaknula Erna Banić-Pajnić, u Petrićevih *Deset dijaloga o povijesti* može se pronaći »ideja hermetičke inspiracije.«¹³

11 Raguseus, *Epistolae mathematicae seu de divinatione*, p. 42: »Didicerunt quidem ab Abrahamo Aegyptii Astrologiam, ut Antiquitatis cultores tradiderunt, non eam certe quae in stellarum cursibus variisque revolutionibus versatur, quaeque verius Astronomia nuncupatur. Haec illa est, quam filii Seth ad virtutes propensi, primum invenerunt, non ea, quae natalitia sidera notare aut Nativitates construere docet <...>«.

12 Nicholas Popper, »'Abraham, Planter of Mathematic': Histories of Science in Early Modern Europe«, *Journal of the History of Ideas* 67 (2006), pp. 87-106, na p. 101.

13 Erna Banić-Pajnić, *Smisao i značenje Hermesove objave: uloga elemenata hermetičke filozofije u djelima hrvatskih renesansnih filozofa* (Zagreb: Globus, 1989), p. 122.

IL CONTARINO¹²

OVERO, CHE, SIA
L'HISTORIA.

DIALOGO TERZO.

CONTE GIORGIO, ET PAOLO,
Contarini, & Francesco Patritio.

PATRITIO.

NELLA lunga infermità, ch'io fostemi il trapassato inuerno, entrarono una sera tra l'altre in camera mia, il Conte Giorgio, & messer Paolo Contarini fratelli, gentil'huomini d'alta bontà, & di ualore, per uisitar mi. Et trouarommi profondamente fisso in un pensiero. Et il Conte appressatosi al letto, mi disse. Che fate uoi messer Francesco, & come state? La febbre uì trauagliata? Et io alzati gli occhi inuerso lui, risposi, io studio signore. Et in che studiate uoi, disse egli, ch'io non uì ueggo libro auanti? Et il ueggo ben io, risposi io, ma egli è inuisibile. Hauerà cotessto libro dunque l'Elitropia, disse sorridendo messer Paolo; & mostrateli un poco, o diteci, quale egli è. Et guataronsi l'un l'altro, con un poco di sorriso. Et io risposi, egli è il libro dell'anima mia, ilquale donatole dal suo padre Iddio, porta ella sempre à cintola, & no' li lascia mai da lato. A questo il Conte in crescando alquanto la fronte, hebbe per fermo ch'io farneticassi; & però disse. Et di che parla cotessto libro? Et io risposi, ei parla di tutte le cose. Perciò che egli è scritto per la mano di Dio. Credette egli alhora anco piu, ch'io senza fallo fossi in farnetico, & soggiunse, per piu accertarsi. Et che fa l'anima uostra di cotal libro? Ella uì studia, risposi io, quando ella o per uolentza delle cose corporali, o per uaghezza che ella n'habbia, non è di farlo impedir. Et tu ricorda. Ma ella è per lo piu suuata dietro à sensi. Et la uostra S. Conte, che fa ella del suo? Io non lo so, rispose egli & hallo anco l'anima mia questo libro? Sì l'ha ella per certo, risposi io, & la uostra, & quella di messer Paolo, & l'anime di tutti gli huomini del mondo. Questo non sapena io, soggiunse il Conte, & non l'ho io mai ueduto, ne accortomi, che la mia l'ha-

KK

Slika 1. Prva stranica trećega dijaloga »Il Contarino, overo che, sia l'istoria« (»Contarino ili što je povijest«): Francesco Patritio / Frane Petrić, »Della historia diece dialoghi« / »Deset dijaloga o povijesti« (In Venetia: Appresso Andrea Arrivabene / U Veneciji kod Andreje Arrivabene, 1560), u: Frane Petrić, *Deset dijaloga o povijesti* (Pula: Čakavski sabor, Istarska naklada / Rijeka: Otokar Keršovani, Liburnija, Edit, 1980), p. 88 [f. 12r].

Naime, Petrić donosi priču o bratu njegova djeda fra Antonu Petriću Marcelu kojeg je oluja dovela na obale Egipta, gdje je susreo egipatskog pustinjaka Hamuna,¹⁴ koji ga je upoznao s

osnovnim astrološkim učenjima te, po mišljenju Banić-Pajnić, »kad se ovaj njegovu stricu obraća riječima 'Sinko moj', jasno je da Petrić podražava hermetički dijalog koji se najčešće vodi između oca Hermesa i sina Tata.«¹⁵ Prema Petriću, Seti,¹⁶ odnosno Šet predvidio je uništenje Zemlje vodom, pa potom vatrom te je sve zabilježio na dva stupa: »Jedan je stup bio od kovine da se sačuva od vode, drugi od opeke da ga vatra ne sažeže. Pošto ih je devet puta oprao na izvorima našeg Nila, odnio ih je na Mjesečevo brdo da tamo budu vječni spomen prošlosti i budućnosti.«¹⁷ Na temelju iznijetoga, Petrić je zaključio da se »prva povijest na svijetu odnosi na budućnost, a ne na prošlost«,¹⁸ jer »čini se da povjesničaru pripada prošlost kao što proroku pripada budućnost.«¹⁹ Dakle, Petrić tvrdi da je propast Zemlje predvidio Šet, a ne Adam. Osim toga, a za razliku od Flavija, Petrić navodi stup od kovine, umjesto od opeke, kao onaj stup koji bi trebao sačuvati proročanstvo od uništenja vodom, odnosno od opeke, umjesto od kamena, koji bi trebao biti sačuvan od vatre.

diece dialoghi« / »Deset dijaloga o povijesti«, pp. 88-117, na p. 100 [f. 15r] / na p. 101.

15 Banić-Pajnić, *Smisao i značenje Hermesove objave: uloga elemenata hermetičke filozofije u djelima hrvatskih renesansnih filozofa*, p. 124.

16 Seti, odnosno Šet se prema Petriću prije zvao Ftaim i bio je, tvrdi Petrić, »najmudriji od svih ljudi na svijetu.« Vidi: [Patritio / Petrić], »Il Contarino, overo che, sia l'istoria. Dialogo terzo.« / »Contarino ili što je povijest. Treći dijalog«, p. 110 [f. 17v] / p. 111: »Poslušaj me pozornost, sinko moj, jer ti kanim povjeriti da se u nas, u Egiptu, krajem drugog okreta, među ostalima zatekao i jedan Ftaim, najmudriji od svih ljudi na svijetu. Poznavao je sve moći kamenja, biljaka, životinja, nebesa i zvijezda. Znao je također kada imaju najveći, a kada najmanji utjecaj nad stvarima. Ukratko, bio je upućen u čudesne i neobjašnjive tajne. Predviđajući da se primiće okončanje okreta u kojem je živio i pošto je izvršio pokuse na različitim životinjama koje bi ubijao, a nakon nekog vremena oživljavao, pripremio je sve što mu treba za povratak i to uz sebe pohranio u golemoj posudi. ... Kad je započeo sadašnji okret, vlastitom se snagom i snagom nebesa vratio u život onakav kakav je bio prije. Sad se zvao Seti.« Ovdje je vidljiv utjecaj hermetičke tradicije na Petrića. Naime, on je Šeta, koji je prema biblijskoj predaji Adamov sin, smjestio u Egipat i nazvao ga Ftaim.

17 Isto, p. 110 i 112 [ff. 17v-18r] / p. 111 i 113.

18 Isto, p. 100 [f. 15r] / p. 101.

19 Isto, p. 94 [f. 13v] / p. 95.

14 [Francesco Patritio / Frane Petrić], »Il Contarino, overo che, sia l'istoria. Dialogo terzo.« / »Contarino ili što je povijest. Treći dijalog«, u: Patritio / Petrić, »Della historia

3. Primjena astrologije u sagledavanju eshatološko-cikličke koncepcije povijesti

U svojem djelu *Deset dijaloga o povijesti* Petrić progovara o još jednom aspektu povijesti u kojem je vidljivo ispreplitanje astrologije i povijesti, naime o samom konceptu povijesti. Svoj stav pritom iznosi kroz usta Egipćanina Hamuna, tvrdeći da svi događaji na Zemlji, poput gladi, ratova, kuge, požara, potresa, imaju svoj uzrok na nebesima.²⁰ Naime, nebo na zemaljsko, pojašnjava nam Petrić u sedmom dijalogu svojega djela, djeluje kretanjem, svjetlošću, toplinom i uplivom.²¹ Prema tome, riječ je o principu astralne uzročnosti koji je, kako smatra Banić-Pajnić, toliko prisutan »u hermetičkoj koncepciji svijeta i ovdje jasno prepoznatljiv bez obzira na to što je povezan s već posve renesansno razrađenom teorijom astralnih utjecaja na zbivanja na Zemlji pa i ona kojima je čovjek autor.«²² Ova astralna uzročnost sama još ne pokazuje na koji će način kod Petrića biti vidljiv utjecaj astrologije na koncepciju povijesti, no u daljnjem tekstu Petrić spominje i veliku godinu.²³ Velika godina se sastoji od 36 000 malih godina i završava propašću svih stvari. U trećem dijalogu svojega djela Petrić je tako zapisao i ove rečenice: »Tisuću godina počiva kaos, a onda ga prvotni svijet nanovo oplodi i uobličiti prema svojim prvotnim formama, i nebo se iznova počinje kretati u krugu. Ono sa Suncem, koje je na početku u znaku Ovna, za devet tisuća godina prijeđe prva tri znaka, svoje proljeće, a s tri slijedeća

znaka prijeđe svoje ljeto za isti broj godina. A jednako i ostala svoja dva doba. ... To svijet ponavlja nebrojno puta u beskonačnoj vječnosti svoga tvorca.«²⁴ Kao što je vidljivo iz navoda, riječ je o povezivanju astrologije i eshatologije ili, preciznije, astrološkog i kršćanskog razumijevanja vremena. Velika godina je kozmološki koncept prisutan u raznim drevnim kulturama, koji se temelji na različitim oblicima kombiniranja cikličkih kretanja nebeskih tijela i numeroloških značenja brojeva te se vremenski periodi velike godine kreću od jedne ili nekoliko godina, do šesteroznamenkastih brojeva godina.²⁵ Kod Petrića je vidljivo da se hermetički utjecaj, vezan uz razumijevanje vremena, kombinira s kršćanski određenim eshatološkim konceptom. Kao primjer tradicionalnog računanja vremena može se uzeti ono iz drevne egipatske civilizacije, u kojoj je prisutno i linearno i cikličko razumijevanje vremena. Cikličko razumijevanje vremena vidljivo je u računanju vremena prema vladavini faraona. Od svakog novog faraona počinje novi ciklus. Premda se uz astrologiju vezuje ciklički koncept vremena, jedini način da se izbjegne heretička pretpostavka kako se vrijeme, a time i neki jedinstveni događaji poput, primjerice, Kristova uskrsnuća, ponavljaju, jest kombiniranje ovog koncepta s kršćanskim eshatološkim konceptom. Do ozbiljnije upotrebe astrologije u izračunavanju apokalipse dolazi u ranom 15. stoljeću.²⁶ Ipak, već u 13. stoljeću, engleski franjevac i filozof Roger Bacon (oko 1214-1294?) počeo je koristiti astrologiju za izračunavanje apokalipse, što je vidljivo iz njegova djela *Opus maius (Veće djelo)*, u kojem je iznio i teoriju konjunkcije koju je preuzeo od arapskog astrologa, astronoma i filozofa Abu Mashara (787-886). Prema teoriji konjunkcije, planet Jupiter je vladar 9. astrološke kuće te on može ući u konjunkciju s četiri planete:

20 Isto, p. 102 [f. 15v] / p. 103: »To je zato jer je sveta istina da svim zbivanjima u zemaljskoj dolini upravljaju svojim tajnim sredstvima nebesa, a i više sile. Jer i rat pokreću nebeske sile; zagrijavajući i raspaljujući krv ljudskih srca nagone ih da se vrijeđaju.«

21 [Francesco Patritio / Frane Petrić], »Il Guidone, overo dell' historia minore. Dialogo settimo.« / »Guidone ili o maloj povijesti. Sedmi dijalog«, u: Patritio / Petrić, »Della historia diece dialoghi« / »Deset dijaloga o povijesti«, pp. 186-215, na p. 192 [f. 38r] / na p. 193: »Jer, čak i nebo ovdje na zemlji djeluje s pomoću svojih pomagala, a to su kretanje, svjetlo, toplina i upliv.«

22 Banić-Pajnić, *Smisao i značenje Hermesove objave: uloga elemenata hermetičke filozofije u djelima hrvatskih renesansnih filozofa*, p. 124.

23 Velika godina znači da se sfera zvijezda stajačica pomiče u odnosu na Zemlju za 1° svakih 100 godina. To znači da treba proći 100 x 360 godina kako bi se napravio puni krug, a to je 36 000 godina.

24 [Patritio / Petrić], »Il Contarino, overo che, sia l' historia. Dialogo terzo« / »Contarino ili što je povijest. Treći dijalog«, p. 106 [f. 16v] / p. 107.

25 O tome vidi: Otto Neugebauer, *A history of ancient mathematical astronomy*, vol. 2 (New York, Heidelberg, Berlin: Springer-Verlag, 1975), p. 618.

26 Vidi: Laura Smoller, *Apocalyptic Calculators of the Later Middle Ages*, izlaganje pročitano na simpoziju »Knowing the Time, Knowing of a Time«, 3rd Annual Conference of the Center for Millennial Studies, Boston, December 6-8, 1998, p. 1. Vidi na: <http://www.bu.edu/mille/publications/Confpro98/SMOLLER.PDF> (3. prosinca 2011).

Saturnom, Marsom, Venerom te Merkurom, kao i s dva svjetla: Suncem i Mjesecom. Svaka od spomenutih planeta vlada nad određenom religijom. Židovima tako vlada Saturn, Kaldejcima Mars, Egipćanima Sunce, Saracenicima Venera, kršćanima Merkur, a sektom Antikrista Mjesec. Kada se jedna od ovih planeta nađe u konjunkciji s Jupiterom, religija kojoj je ona vladar postaje dominantnom u svijetu. Dužina dominacije ovisi o vrsti konjunkcije. Tako se razlikuju *velika konjunkcija*, koja se javlja svakih 20 godina, *veća konjunkcija*, koja se javlja svakih 240 godina i *najveća konjunkcija*, koja se javlja svakih 960 godina. U razdoblju srednjega vijeka neki mislioci²⁷ su smatrali da može doći do kraja svijeta i prije no što prođe 36 000 godina. Najznačajniji među njima nedvojbeno je bio liječnik, alkemičar i teolog Arnaldus de Villa Nova (1235 –1311), koji je u svojem djelu *De tempore adventus Antichristi (O vremenu dolaska Antikrista)* zapisao i ove rečenice: »Astrolozi pak, koji dokazuju da se kretanje retardacije osme sfere može ispuniti u manje nego 36 000 godina, moraju znati da Bog svoju moć i mudrost ne sputava prirodnim uzrocima ... I ako bi revolucija čitave retardacije bila nužna, kao što tvrde, za potpuno savršenstvo, ništa manje Bog ne može ubrzati kretanje krugova (sfera) koliko mu se to sviđi, i ispuniti revoluciju u najkraćem vremenu, tako da se revolucije od 50 ili 100 godina dogode u jednoj ili dvije godine.«²⁸ De Villa Nova je, dakle, iznio tezu da Bog, ukoliko tako odluči, može ubrzati nebesa i tako završiti čitav krug prije nego što prođe 36 000 godina.

27 Oni su: teolog i filozof Ivan iz Pariza (oko 1255-1306), pariški biskup Étienne Tempier (?-1279) te engleski filozof Henry Harclay (oko 1270-1317).

28 Arnaldus de Villa Nova, *De tempore adventus Antichristi, Aus den Tagen Bonifaz VIII: Funde und Forschungen, Vorreformationsgeschichtliche Forschungen*, 2 (Münster: Aschendorff, 1902), p. 134. Latinski tekst preuzela sam iz sljedećeg teksta: Smoller, *Apocalyptic Calculators of the Later Middle Ages*, p. 2, bilješka 5: »Astrologi vero, qui probant, quod motus retardationis octave sphere compleri nequit in paucioribus quam in XXXVI milibus, debent scire, quod suam potentiam et sapientiam Deus non alligavit naturalibus causis <...>. Et si totius retardationis revolutio necessaria foret, ut asserunt, ad universalem perfectionem, nichilominus Deus est potens motum orbium velocitare, quantum placuerit, et revolutionem complere brevissimo tempore, ita ut revolutiones L vel centum annorum compleantur in uno anno vel dimidio.«

4. Zaključak

U djelu *Deset dijaloga o povijesti* Petrić se bavio dvjema temama vezanim uz astrologiju koje su bile aktualne u razdoblju renesanse. Prva tema jest pitanje porijekla astrologije, dok se druga tema odnosi na vezu astrologije i cikličko-eschatološkog koncepta vremena. Ova druga tema odnosi se na pitanje mogućnosti primjene astrologije u izračunavanju kraja povijesti, odnosno apokalipse, kao završnog čina u eschatološkom konceptu povijesti. U Petrićevu tematiziranju astrologije i povijesti manifestiraju se sva obilježja renesansne filozofije, i to od buđenja interesa za teme vezane uz čovjeka, što je u ovom slučaju povijest kao odraz ljudskog djelovanja, pa sve do korištenja hermetičke tradicije u obrađivanju navedenih tema.

Summary

Petrić on Astrology in *Della historia dieci dialoghi*

Key words: Frane Petrić, *Della historia dieci dialoghi*, astrology

In his *Della historia dieci dialoghi* (published 1560) Petrić deals also with some astrological topics. In the third dialogue, entitled "Contarino or what is history?" he expounds upon the thesis that astrology had predicted the end of the world, first by deluge (cataclysm) and then by conflagration (ekpyrosis). According to the astrological tradition God had handed over to Adam the secrets of astrology and he after observing the sky predicted that the Earth would be destroyed by water and fire. Adam or his progenies Seth and Enoch carved this prophecy onto two pillars, one of which was made of bricks, the other of stone (or, according to Petrić, the first was made of metal, the other of bricks). In consequence Petrić concludes that the first history of the world referred to the future and not to the past events. He also holds that the celestial influence acts upon the terrestrial events by movement, light, heat and influence. Therefore all the changes occurring on the earth, e.g. wars, deluges etc., are ordered by the celestial sphere through its secret means. Petrić also deals with a great year that last 36 000 years and that ends with apocalypse.